

Wspomnienia

SP. STANISŁAW SROKOWSKI

W sierpniu br. zakończył życie Stanisław Srokowski, wybitny geograf, który dla rozwoju nauki geografii w Polsce oddał niemałe usługi. Wyróżniał się w gronie geografów tym, że zainteresowania swoje skupił na Prusach Wschodnich, obszarze położonym poza Polską dwudziestolecia i dopiero po drugiej wojnie światowej wcielonym do Polski. Jest on pierwszym geografem Ziemi Odzyskanych, tak z racji wielkości dorobku naukowego jak i z tego tytułu, że dostrzegał ważność problematyki w okresie, kiedy nie przybrała ona jeszcze form konkretnej rzeczywistości.

Sp. Stanisław Srokowski urodził się w r. 1872 w Węgrzcach pod Krakowem. Studia wyższe odbył na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego i po uzyskaniu dyplomu poświęcił się w pierwszym okresie życia pracy nauczycielskiej i społeczno-oświatowej we Lwowie i Tarnopolu. W chwilach przełomowych, w 1918 r. brał czynny udział w organizowaniu się polskiego życia państwowego. W październiku 1918 r. był pracownikiem Polskiej Komisji Likwidacyjnej w Krakowie. Następnie w 1919 r. wszedł w charakterze referenta geografą w skład Biura Prac Kongresowych przy M. S. Z. Jako sekretarz generalny Wydziału Geograficznego, a okresowo kierownik całego biura, niemałe oddał usługi w pracach przygotowawczych do kongresu pokojowego. Później otrzymał nominację na konsula I klasy *ad personam*, zajmował szereg stanowisk za granicą. Z tych pobytów zagranicznych największy wpływ na dalszy rozwój zainteresowań i prac jego wywarł krótki pobyt w Królewcu, gdzie był konsulem generalnym w latach 1920/21. Do pracy naukowej i pedagogicznej wrócił po 1924 r., kiedy wycofał się ze służby administracyjnej. Odtąd główną uwagę poświęcił zagadnieniom Prus Wschodnich. Artykułem „Z krainy Czarnego Krzyża“ (Strażnica Zachodnia, 1925) rozpoczął serię prac o Prusach. Zwrócił uwagę społeczeństwa na niebezpieczeństwo grożące Polsce od strony tej bazy imperiaлизmu pruskiego. Dla ugruntowania prac w tym kierunku, widząc, że wysiłek jednostki jest mało efektywny, wystąpił z inicjatywą utworzenia Instytutu Bałtyckiego. Dzięki jego wysiłkom powstał w 1926 r. w Toruniu Instytut Bałtycki, który miał prowadzić badania naukowe w zakresie problemów północnych i bałtyckich. Srokowski został pierwszym dyrektorem Instytutu i zdobył dla Instytutu podstawy finansowe oraz ustalił linię wytyczną jego działalności. W latach 1928—1937 opublikował szereg prac o Prusach Wsch. Dał w nich tak opracowanie naukowe poszczególnych elementów fizjograficznych, np. moczary i jeziora Prus Wschodnich, jak i ogólne ujęcie opisu krajobrazu, stosunki gospodarcze, zabytki kulturalne. Dużą również wagę przywiązywał do zagadnień narodowościowych. Z szkolnictwem wyższym związał się w r. 1928, wykładając geografii regionalną na Uniwersytecie Jagiellońskim oraz geografii gospodarczą w Szkole Nauk Politycznych w Warszawie. W r. 1934 został habilitowany na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. W tymże roku został współpracownikiem Komisji Geograficznej P. A. U. Po wojnie prowadził dalej wykłady z geografii gospodarczej w Akademii Nauk Politycz-

nych, a następnie na Uniwersytecie Warszawskim, gdzie w r. 1949 został mianowany profesorem tytularnym.

Równocześnie mimo podeszłego wieku oddał po drugiej wojnie światowej swoją wiedzę, czas i siły na usługi odbudowującej się polskiej administracji. W lipcu 1945 r. objął stanowisko doradcy naukowego Ministerstwa Administracji Publicznej w zakresie podziału administracyjnego państwa i prowadzenia granic, od 1946 r. pełnił funkcję przewodniczącego Państw. Komisji Ustalania Nazw Miejscowych i Obiektów Fizjograficznych przy M. A. P. Mimo tak licznych zajęć Srokowski znalazł jeszcze czas na prace w bliskim mu zawsze Towarzystwie Geograficznym. Po połączeniu się wszystkich organizacji geograficznych w 1946 r. Srokowski stanął na czele zjednoczonego Towarzystwa Geograficznego i jako jego prezes patronował tej organizacji do 1949 r. Był również członkiem Instytutu Zachodniego.

Srokowskiego znamionowały zawsze duże zdolności organizacyjne i czynna postawa wobec życia, bystry umysł obserwacyjny, ogromna pamięć i bezinteresowność w pracy. Zalety te zachował do późnej starości. Mimo podeszłego wieku, wyglądu i głosu starczego zadziwiał swoją wytrzymałością w pracy na zjazdach, wykładach i konferencjach. Droga jego życia wypełniona była trudem aż do ostatniej chwili. Im więcej przybywało mu lat, prac i obowiązków, tym więcej rosło uznanie, szacunek i głęboki podziw wśród otoczenia dla Jego nieprzeciętnej osobowości. Cześć Jego pamięci!

Spis ważniejszych prac śp. Stanisława Srokowskiego dotyczących Prus Wschodnich i Ziem Odzyskanych:

1. Prusy Wschodnie, kraj i ludzie. Księgarnia F. Hoesicka, Warszawa 1929, 191.
2. Drogi żeglowne w Prusiech Wschodnich. Przegląd Geograficzny, 1929 i odb. s. 22.
3. Jeziora i moczary Prus Wschodnich. Wojskowy Instytut Naukowo-Wydawniczy, Warszawa 1930, s. IX, 137, fig. 9.
4. Rozwój i znaczenie sieci drożnej Prus Wschodnich. Wojskowy Instytut Naukowo-Wydawniczy, Warszawa 1930, s. 39 — odb. z „Bellony“ t. XXXV.
5. Z krainy Czarnego Krzyża, uwagi o Prusiech Wschodnich. Strażnica Zachodnia, Poznań 1925, i odb. s. 60.
6. Uwagi o położeniu gospodarczym Prus Wschodnich. Strażnica Zachodnia Poznań 1929, nr. 3
7. Granica Prus Wschodnich, jej przebieg, powstanie i znaczenie. Bellona, tom XLI, Warszawa 1933.
8. Lasy wschodnio-pruskie i ich rola w obronności kraju (2 szkice poza tekstem). Bellona, tom XLIV, Warszawa 1934.
9. Drogi żelazne Prus Wschodnich (I mapa poza tekstem). Bellona, tom XLV, Warszawa 1935, s. 23.
10. Ludność Prus Wschodnich (3 mapy poza tekstem). Bellona, Warszawa 1937, osobna odbitka, s. 76.
11. Prusy Wschodnie oraz ich związek naturalny z wschodem Europy. Krakowskie odczyty geograficzne nr 12. Wydawnictwo Pol. Tow. Geograficznego w Krakowie. Kraków 1928, s. 26.

12. Prusy Wschodnie w świetle cyfr. Front Zachodni nr 17/18, Poznań 1933.
13. Przyczyny gospodarczej niedoli Prus Wschodnich. Front Zachodni nr 17/18, Poznań 1933.
14. Dzisiejsza rola Prus Wschodnich jako bastionu ewentualnych podbojów niemieckich. Front Zachodni nr 17/18, Poznań 1933.
15. Prusy Wschodnie i Niemcy. Jednodniówka Związku Obrony Kresów Zachodnich pod red. Tadeusza Garzdeckiego. Warszawa 1934.
16. La Prusse Orientale. Société Française de Librairie. Gebethner et Wolff, Paris 1934, s. 41.
17. East Prussia. Published by the Baltice J. E. Berson 4 Vernon Place, London W. C. J. 1934, s. 46.
18. L'état actuel de la question des minorités nationales et la situation des minorités polonaises en Prusse Orientale. Délégation Polonaise à la Conférence de la Paix. Paris 1921.
19. Niemieckie zarządzenia prohibycyjne wobec Górnego Śląska i rola eksportu drzewa do Prus Wschodnich. Strażnica Zachodnia, Poznań 1925 nr. 4—6.
20. Instytut Bałtycki i jego zadania. Strażnica Zachodnia, Poznań 1926.
21. Pamiątki polskie w Prusiech Wschodnich. Książka zbiorowa: „Prusy Wschodnie — przeszłość i teraźniejszość”, Poznań 1932, i odb.
22. Prusy Wschodnie. Studium geograficzne, gospodarcze i społeczne. Bydgoszcz, Toruń, Gdańsk 1945. Instytut Bałtycki. S. XII, 321.
23. Miasta i ludzie Prus Wschodnich. Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych. Warszawa 1946, s. 83 i mapa.
24. Prusy Wschodnie. Mazury, Warmia i Powiśle. Państw. Zakłady Wydawn. Szkolnych. Warszawa 1947. S. 46 i mapa.
25. Pomorze Zachodnie. Studium geograficzne, gospodarcze i społeczne. Instytut Bałtycki. Gdańsk, Bydgoszcz, Szczecin. S. X, 258, fig. 20 i mapa.
26. Ziemie słowiańskie i ich związek z Odrą i Bałtykiem. Życie Słowiańskie. Kraków, grudzień 1946. Praca ta pokazała się także w przekładzie na język rosyjski, czeski, jugosłowiański i bułgarski.
27. Problem Odry. Jantar. Instytut Bałtycki. Gdańsk, Bydgoszcz, Szczecin, lipiec—sierpień 1946.
28. U progu odbudowy przemysłu na Pomorzu Zachodnim. Jantar. Instytut Bałtyck. Gdańsk, Bydgoszcz, Szczecin, styczeń—marzec 1947.
29. Elbląg (Przeszłość i teraźniejszość). Strażnica Zachodnia. Poznań 1927.
30. Enklawa wschodniopruska. (Niektóre uwagi o jej historii, nastrojach i sytuacji ekonomicznej). Strażnica Zachodnia. Poznań 1925, nr 7—12.
31. Frombork (Frauenburg), nadbałtycki Wawel. Strażnica Zachodnia. Poznań 1926, nr 2.
32. Heilsberg (Licbark) perła Warmii. Strażnica Zachodnia. Poznań 1928, nr 2.
33. Indywidualność geograficzna Prus Wschodnich. Przegląd Geograficzny 1928, zesz. 1—2 i odb. s. 26.
34. Kłopoty ekonomiczne Prus Wschodnich i polskie Pomorze. Strażnica Zachodnia. Poznań 1925, nr 4—6 i odb.
35. Królewiec niegdyś a dziś. Uwagi. Przegląd Współczesny. Kraków 1928, nr 71.

M. Kielczewska-Zaleska